

Reïncarnatie: terug van weggeweest*

1. Reïncarnatie: het geloof

Het verschijnsel mens zou fundamenteel gedefinieerd kunnen worden als een zelfbewust lichaam, een celmassa die van zichzelf weet dat ze bestaat.

Bij het versmelten van de celkernen van zaadcel en eicel combineert het genetisch materiaal van de biologische ouders. De specifieke basensequentie van de nucleïnezuren vormt dan de code voor potentiële lichamelijke, intellectuele en karakteriële kenmerken van een nieuw individu. Met enige simpliciteit zou dan ook beweerd kunnen worden dat het ontstaan van een mens niet meer is dan het in gunstige omstandigheden fusioneren van twee batterijen macromoleculen. En is zijn groei en ontwikkeling te omschrijven als een hoopje materie dat een gecompliceerde reeks chemische reactie doormaakt.

Als de mens stof is of althans een uitgesproken stofgebonden karakter heeft, is er dan enige vorm van overleven mogelijk na de destructie van het menselijk lichaam? Volgens een strikt materialistische visie is het bewustzijn enkel een bijverschijnsel van de materie: stopt de hersenfunctie, dan is het ook definitief afgelopen met het bewustzijn. Het zogenaamde ‘leven na de dood’ is vanuit die visie enkel een fantasma van mensen die hun sterfelijkheid niet kunnen accepteren.

Christenen kijken er anders tegenaan: ze geloven dat na de dood van het stoffelijk lichaam de onsterfelijke ziel blijft voortbestaan als een zelfbewust wezen. Maar aangenomen dat de ziel geen materie nodig heeft om te overleven – de opvatting van de rooms-katholieke kerk – waarom zou de ziel dan materie nodig hebben om te ontstaan? De vraag naar het leven *na* de dood is dus fundamenteel ook een vraag naar het (ziele)leven *voor* de conceptie. Maar wat is dan de betekenis van een mensenleven op aarde? Is het misschien een fysieke tussenstap in een continue stroom van zielesevolutie? Dat zou inhouden dat de mens geen ziel *heeft* maar een ziel *is* die tijdelijk een lichaam heeft. En zo ja, zijn er dan meerdere van die fysieke tussenstappen mogelijk of misschien zelfs noodzakelijk? Met die overweging zitten we midden in het thema reïncarnatie – letterlijk: terug in het vlees – wat volgens de gangbare opvatting betekent dat je telkens opnieuw als mens wordt geboren. Dit tussen haakjes in tegenstelling met het Hindoeïstisch denkbeeld van zielsverhuizing volgens hetwelk je ook als dier zou kunnen terugkomen.

Centraal in de reïncarnatieleer staat het principe van karma, waarbij de mens leven na leven geconfronteerd wordt met de gevolgen van zijn handelingen, en door die confrontatie, meestal onbewust, gestimuleerd wordt tot het stellen van handelingen die steeds betere gevolgen hebben, dat wil zeggen meer vreugde en harmonie creëren in zichzelf en in zijn omgeving. Karma met andere woorden als sturend pedagogisch principe in een voortdurende cyclus van actie en correctie, scheppen en herscheppen,

waarbij de mens uiteindelijk zichzelf stabiliseert en zijn gevoel van eenheid in de totale structuur wordt verdiept.

Is dat niet een vreemde redenering voor een westerling? Dat is maar hoe je het bekijkt. Uitspraken zoals ‘Wat je zaait, zul je oogsten’, ‘Boontje komt om zijn loontje’ en ‘Wie goed doet, goed ontmoet’ komen al aardig in de buurt. Trouwens ook in Jezus’ tijd werd blijkbaar geloofd in reïncarnatie. Denken we maar aan de discipelen die Jezus bevragen over een blinde man: “Rabbi, wie heeft gezondigd, hij of zijn ouders, dat hij blind werd geboren?” (Joh.9,1-2). Daarbij kan je je afvragen wanneer die man zijn misstap dan had moeten begaan, hij was immers blind *geboren*. Denkfoutje van de vraagsteller? Of eerder een impliciete verwijzing naar een gangbaar geloof in reïncarnatie?

In West-Europa waren tot voor kort zowel ongelovigen als aanhangers van de reïncarnatieleer piepkleine minderheden in een overwegend katholieke bevolking. Maar de laatste decennia is die katholieke meerderheid in snel tempo aan het verkrummen. Mensen geloven niet meer in het oude verhaal van een eeuwig hiernamaals met hemel, hel en vagevuur. Ofwel gooien ze dan alles overboord ‘Ik geloof in niets meer, dood is dood’, ofwel beginnen ze zich te interesseren voor het onderwerp reïncarnatie. Tussen die beide uitersten is het water redelijk diep. Ter illustratie volgende anekdote.

Tijdens een discussie slaagt een jonge vrouw er niet in om haar ongelovige broer te overtuigen van haar standpunt pro reïncarnatie, en vice versa. Op het einde van het debat zucht hij teleurgesteld: “Hoe is het mogelijk dat jij in reïncarnatie kunt geloven, je ziet er toch een verstandig meisje uit?”, waarop zij reageert: “Dat moet nu lukken, ik was precies hetzelfde over jou aan het denken: mijn broer ziet er toch verstandig uit, waarom gelooft hij er dan niet in?”

Mensen van bij ons die in reïncarnatie geloven, hebben niet het gevoel dat ze blind in iets geloven, maar wel dat ze er eindelijk achter zijn gekomen hoe het leven echt ineens zit. Daarom beschouwen ze reïncarnatie niet alleen als een geloof maar ook als een natuurwet waar je hoe dan ook onderhevig aan bent, of je er nu in gelooft of niet. Vanuit die optiek is protesteren tegen reïncarnatie even efficiënt als, zeg maar, een petitie ondertekenen tegen de zwaartekracht.

2. Reïncarnatie: het ongelooft

Believers wijzen erop dat het geloof in reïncarnatie van alle tijden is en in alle culturen voorkomt, en ze pakken daarbij graag uit met citaten van vooraanstaande mensen die er in geloofd hebben. Op critici maakt dat natuurlijk niet de minste indruk. Hoelang hebben mensen namelijk niet geloofd dat de aarde plat is? De eerbiedwaardige ouderdom van een geloofssysteem is dus allerminst een garantie voor de juistheid ervan: oude onzin blijft evengoed onzin.

Wie een antwoord op de grote levensvragen in de godsdienst(en) zoekt, krijgt vaak de indruk dat de voorgangers die de ‘deskundige uitleg’ moeten geven het zelf niet echt wéten, maar het op hun beurt moeten geloven, hetzij op gezag van anderen, hetzij op gezag van heilige boeken. Daarbij is het duidelijk dat, vroeger zowel als nu, oprechte mensen in de meest verschillende, vaak tegenstrijdige, dingen geloven. De oprechtheid waarmee iets geloofd wordt, is dus blijkbaar geen garantie voor de inhoud van wat er geloofd wordt, of scherper gesteld: de capaciteit tot zelfbedrog is onuitputtelijk!

Wie beweert dat reïncarnatie geen geloof maar een natuurwet is en dat dus reïncarnatie bij iedereen optreedt, of je er nu in gelooft of niet, wordt met een nog groter probleem geconfronteerd. Miljarden mensen die reïncarneren en toch is deze gebeurtenis nog steeds niet algemeen (h)erkend. Dat is toch wel een probleem. Hoe komt dat? Wat is hier de moeilijkheid? Of heeft die moeilijkheid misschien te maken met de essentie zelf van het reïncarneren?

Wie niet gelooft in reïncarnatie roept graag: ‘Er is nog nooit iemand teruggekomen!’, maar dat is uiteraard een zwak tegenargument. Stel bijvoorbeeld dat je geliefde opa nog tijdens jouw leven reïncarneert en dat deze heuglijke gebeurtenis zich bovendien afspeelt in jouw kennissenkring, waaraan zou je opa dan herkennen? Verwacht je dat zijn onafscheidelijke pijp en zijn versleten wandelstok mee in de wieg liggen? Of reken je er op dat de baby lijkt op opa zaliger, of toch op zijn minst een vergelijkbaar karakter heeft? Dat kan tegenvallen, vooral als mocht blijken dat het niet de persoonlijkheid maar de ziel is die reïncarneert.

3. Reïncarnatie: de evidentie

Believers nemen aan dat bij een sterfervaring je identiteit wordt opgenomen als deelpersoonlijkheid in de totaliteit van je ziel, en dat bij een volgend leven je incarnerende ziel aangetrokken wordt tot een embryo waarvan genetica en omgeving(sfiguren) passen bij het levensplan van je ziel en het zich daarbij af te wikkelen karma. De herinnering aan een vorig leven is daarbij hooguit een onduidelijke gevoelsecho, net zoals je op een overspoeld cassettebandje soms vage resten kunt horen van een oude, vorige opname. Door de meeste mensen worden die vorige levensecho’s niet eens opgemerkt, ze verzinken in het achtergrondgeruis van het bewustzijn.

Het brein is doorgaans ook niet in staat om chronologische detailinfo van vorige levens bewust op te roepen want de nieuwgeboren mens heeft uiteraard ook een nieuw hoofd en daar zit die oude vorige levensinformatie niet in, toch niet op dezelfde gemakkelijk toegankelijke manier als het biografisch geheugen van het nieuwe leven. Je herkent dus niet alleen je gereïncarneerde opa niet meer, de man (of vrouw) in kwestie weet zelf ook niet meer dat hij (of zij) je geliefde opa is geweest. Hooguit stellen jullie samen vast dat het om onverklaarbare redenen bijzonder goed klikt tussen jullie beiden.

Praktisch gezien betekent dit dat iedereen telkens opnieuw start met een nagenoeg compleet geheugenverlies voor vorige levens.

Nog steeds volgens believers heeft die onwetendheid aanvankelijk alleen maar voordelen: je kan telkens opnieuw beginnen met een propere lei zonder bewust al te veel gehinderd te worden door de naweën van trauma's en mislukkingen uit het verleden. De gevolgen, de lasten en de uitdagingen zijn er natuurlijk wel, maar die wijt je dan uitsluitend aan onvoorspelbare externe factoren, wat niet wegneemt dat je er mee omgaat, ze verwerkt en er het beste van maakt, of soms ook niet... Zo gaat ieder zijn weg, onbewust mee opruimend wat uit het verleden komt en bouwend aan zijn nabije en verre toekomst.

Net zoals je niet kan blijven pizza's bestellen om nadien de restjes en de lege dozen in je keuken te laten rondslingeren, zo begint na verloop van veel tijd het verlangen te groeien om wat meer orde te scheppen in je innerlijke keuken en oude vorige levensballast versneld op te ruimen. De onwetendheid die bij de start van je incarnatiecyclus een zegen was, wordt volgens believers op termijn steeds hinderlijker. Je wil doorschouwen wie je bent en wie je (ziel) vroeger was en daarom verscherp je gaandeweg de antennes van je innerlijk waarnemingsvermogen. Dat is niet altijd een vrolijke periode want hoe meer de mist optrekt hoe duidelijker je het eigen aandeel herkent in wie je bent en wat je overkomt. Al bij al een ontzuisterende vaststelling. En niet alleen wie rommel maakt, maar ook wie grondig opruimt, kan zijn huis soms danig overhoop zetten... Er zijn natuurlijk ook voordelen verbonden aan een grote schoonmaak. Mensen die versneld hun karmische lijnen schoonmaken, zijn ervan overtuigd dat hun kracht en helderheid toenemen, ze meer kunnen genieten van (heel) oude vriendschappen en ze een breder zicht krijgen op de terugkerende sterke en zwakke punten doorheen hun totale levenstraject, waardoor ze beter weten wie ze wezenlijk zijn en wat hen nog te doen staat.

Believers verwachten dan ook dat reïncarnatie voor steeds meer mensen een evidentie zal worden, even evident als dat water nat is.

4. Reïncarnatie: het onderzoek

Herinneringen aan vorige levens, al dan niet onder hypnose verkregen, zijn er altijd al geweest. Maar ook believers vragen zich af in hoeverre dergelijke herinneringen onbewust toch mee beïnvloed worden door wat de betrokkene eerder al te weten kwam over de historische periode in kwestie, bijvoorbeeld door erover gelezen te hebben. Overigens heeft hypnose niet zo'n beste reputatie wat betreft 'hervonden herinneringen' in het algemeen. Die kunnen onder hypnose inderdaad overvloedig, levendig en gedetailleerd zijn, maar – zoals onderzoek aantoonde – daarom nog niet correct. Ook onder hypnose kan er blijkbaar volop gefantaseerd worden. Dat is tussen haakjes meteen ook de reden waarom in een gerechtelijk onderzoek informatie die verkregen werd door hypnose niet geaccepteerd wordt als bewijsmateriaal, maar

behandeld wordt als een tip die door verdere onderzoeksdaden geverifieerd moet worden.

Ook het feit dat reïncarnatietherapie (i.e. psychotherapie door regressie naar vorige levens) kan werken, is uiteraard geen bewijs van reïncarnatie op zich, noch van de historische juistheid van het aangebrachte materiaal. Wie echter het voorrecht geniet een uitgebreide reeks ‘reïncarnatiesessies’ te doen bij één en dezelfde cliënt wordt verrast door het brede panorama van opduikende ervaringen en verknoopte trauma’s, met begeleidende emoties en gewaarwordingen. Wanneer met het doorwerken daarvan de kwaliteit van het leven van de cliënt in het ‘hier en nu’ verbetert – doel van elke therapie – dan is dat nog steeds geen bewijs, maar het suggereert wel dat verdere studie van het onderwerp niet onzinnig is.

Een ander onderzoeksspoor zijn de ‘geïdentificeerde reïncarnaties’. In het Tibetaans boeddhisme heten ze *tulku’s*, reïncarnaties van verlichte lama’s. Soms geven die voor hun overlijden zelf informatie door over hun volgende incarnatie en worden ze door leidende personen van het klooster, waar ze geleefd hebben, opnieuw opgespoord. Het is de bedoeling dat dit uiterst nauwgezet gebeurt, met inbegrip van de nodige testen: zo moet het jonge kind favoriete gebruiksvoorwerpen uit een vorig leven ‘herkennen’. Ook de Dalai Lama wordt met een gelijkaardige procedure (telkens) terug opgespoord. De ‘herkenning’ en officiële installering van een tulku is een gebeurtenis die veel religieuze én financiële status oplevert, zowel voor de tulku als voor diens familie, en die uiteraard niet wordt geweigerd. Soms is de selectie van zo’n tulku ook een bron van onenigheid. Is het wel de ‘echte’ tulku die werd aangeduid? Werd door de gunst van de tulku-uitverkiezing niet deze of gene familie onterecht politiek bevoordeeld? En wat als rivaliserende fracties een verschillende tulku aanduiden? Het gebeurde zelfs al dat een tulku tot zijn ontgoocheling merkte dat hij in het klooster helemaal geen invloed had, maar er alleen gebruikt werd als religieuze reclamestunt om giften van enthousiaste gelovigen binnen te halen. Kortom, het is niet altijd zo spiritueel als het op het eerste gezicht lijkt. Sluitend bewezen is zo’n tulku-verkiezing dus niet, zeker niet naar Westerse normen, maar het principe zelf is ongemeen boeiend.

De peetvader van het reïncarnatieonderzoek is ongetwijfeld de Amerikaanse psychiater Ian Stevenson (1918-2007). Hij schreef meer dan tien boeken over het onderwerp. Zijn *‘Twenty Cases Suggestive of Reincarnation’* (2nd Ed., 1974) - *‘Twintig gevallen van vermoedelijke reïncarnatie’* werd een bestseller. Dr. Stevenson ging wereldwijd geschiedenissen verzamelen van jonge kinderen die over hun vorig leven vertelden. De gevalsbeschrijvingen waren indrukwekkend: de kinderen wisten niet alleen wie ze geweest waren, waar ze gewoond hadden en wie hun familieleden waren, soms rapporteerden ze ook verbluffende details uit het afgelopen leven, met inbegrip van hoe ze om het leven waren gekomen. Elementen ze ‘onmogelijk’ konden weten en die bij navraag vrijwel allemaal bleken te kloppen. Opvallend daarbij waren geboorte-afwijkingen en moedervlekken die rechtstreeks verband bleken te houden met een traumatisch vorig levenseinde.

Niet iedereen was overtuigd. De voornaamste kritiek was dat sommige verhalen al ruim bekend waren voor Stevenson ze onderzocht en hij te weinig rekening hield met meer natuurlijke verklaringen. Stevenson vond trouwens zelf dat die

gevalsbeschrijvingen geen bewijs van reïncarnatie zijn, maar dat reïncarnatie wel de beste verklaring is, en dat verder onderzoek noodzakelijk is.

5. Reïncarnatie: het experiment

De discussie tussen believers en non-believers is al een paar duizend jaar oud. Met een goed gesprek komen we er dus niet uit... We zullen het anders moeten aanpakken. Daarom stel ik voor dat believers en non-believers uit hun loopgrachten komen en samen op zoek gaan naar de waarheid. Aan de wetenschappers, meestal non-believers, zou ik als advies meegeven 'Wees niet bang voor het onbekende', en believers geef ik de raad 'Wees niet bang voor de wetenschappelijke methode'.

Kijk, als reïncarnatie echt waar is, dan is het geen geloof meer, maar een natuurwet, en over natuurwetten kun je twee dingen zeggen. Eén: natuurwetten houden niet op te bestaan omdat we er maar de helft van begrijpen of, sterker nog, omdat we het er niet mee eens zijn. Twee: wie zegt natuurwet, geeft aan dat de veronderstelde wetmatigheid in principe ook bewijsbaar is, althans dat zou toch de ambitie moeten zijn.

Een sluitend experiment opzetten zal niet gemakkelijk zijn, maar elke tijd kent zijn problemen. Net zoals Blaise Pascal (1623-1662) een einde maakte aan de discussie over de luchtdruk door een onafhankelijke waarnemer met een kwikbuis de Puy de Dôme op te sturen, zo moet het in principe mogelijk zijn een experiment te bedenken om de discussie over reïncarnatie wetenschappelijk te beslechten, hoe moeilijk of onmogelijk dat op het eerste gezicht ook mag lijken.

Een 'incarnatiecyclus' zou je kunnen bekijken als een streepjeslijn waarbij je meestal niet verder kijkt dan je huidige streepje lang is. Reïncarnatieonderzoek beperkt zich doorgaans tot de streepjes die achter ons liggen. De getuigenissen van individuen kunnen dan wel bijzonder zijn en de vastgestelde synchroniciteiten hoogst opmerkelijk, zie bijvoorbeeld het onderzoek van Ian Stevenson, het blijft retrospectief onderzoek. Wie reïncarnatie grondig wil verifiëren, zal noodgedwongen ook prospectief onderzoek moeten doen.

Zodra een enkeling meent te weten waar zich een toekomstig leven zal afspelen, zou hij er werk van kunnen maken om op die plek een tijdscapsule te verbergen die dan in dat volgend leven ook door hemzelf teruggevonden moet worden. Een uitzonderlijke prestatie, inderdaad, die niet alleen vereist dat de persoon in kwestie enig zicht heeft op zijn verre toekomst, maar tevens dat hij in die toekomst ook in staat zal zijn (flarden van) zijn ver verleden te zien, of dan toch op zijn minst het besef zal hebben ooit iets verborgen te hebben en daarbij de bergplaats kan lokaliseren. Die procedure is vergelijkbaar met een tulku-verkiezing, maar met dat verschil dat de tulku hier niet 'teruggevonden' wordt door derden, maar dat hij het zelf 'ontdekt', en het ook probeert te bewijzen door 'zijn' tijdscapsule terug te vinden.

Het idee om dingen te verbergen en ze veel later terug op te sporen, is trouwens niet nieuw. Binnen de oude Tibetaanse religieuze traditie spreekt men over *terma's*, waardevolle rituele voorwerpen en heilige teksten die diep verborgen werden, en over *tertöns*, diegenen die dank zij hun bijzondere vaardigheden er in slagen om dergelijke schatten soms honderden jaren later weer terug te vinden.

In onze proefopstelling zou de tijdscapsule uiteraard teruggevonden moeten worden door de persoon die ze daar in een vorig leven verborg, en enkel en alleen door hem. Dit betekent dat het zaakje zo goed verstopt zit dat niemand anders het kan terugvinden, ook niet bij toeval.

Zelfs als de tijdscapsule in de toekomst gevonden wordt, zijn er evident enkele voorwaarden die vervuld moeten zijn vooraleer we kunnen spreken van een geslaagd experiment. Zo moet de proefpersoon het object niet alleen ongezien verbergen maar er tevens zorg voor dragen dat niemand lucht krijgt van zijn project, zodat hij ook niet gedwongen kan worden de bergplaats te onthullen. En om te beletten dat hij vrijwillig zijn mond voorbij praat, moet de inhoud dermate waardevol zijn dat hij er alle belang bij heeft om erover te zwijgen, toch als hij wil vermijden dat in de verre toekomst iemand anders dan hijzelf de nieuwe eigenaar wordt.

Je kan dat beschouwen als een ongepaste vorm van lange termijn egoïsme, een alles behalve spirituele attitude zeg maar. Toch is het ook een garantie. Denk maar aan de warme bakker om de hoek. Zolang de man puur en alleen uit naastenliefde lekkere broodjes bakt, kun je vrezen dat hij daar ooit genoeg van krijgt. Zolang hij echter topkwaliteit levert om ook zelf zijn brood te verdienen, mag je er op rekenen dat hij het blijft volhouden. Egoïsme is in deze betrouwbaarder dan altruïsme.

Samengevat. Indien de tijdscapsule onmiskenbaar de identiteit van de maker bevat, onmogelijk toevallig of onder dwang gevonden kan worden, en voldoende waardevol is dat de verberger er alle belang bij heeft te zwijgen, dan is aan de basisvoorwaarden van een goed experiment voldaan.

Het zou een leuke kers op de taart zijn, mocht het doorschouwend vermogen van de proefpersoon dermate accuraat zijn dat hij niet alleen de grote lijnen van dat toekomstig leven voorziet, maar dat hij tevens in staat is de omstandigheden in te schatten hoe de tijdscapsule gevonden zal worden, en een handgeschreven beschrijving daarover mee in de tijdscapsule steekt. Indien in de toekomst de vinder zich de bergplaats herinnert dan is het aangewezen dat hij dat aankondigt, zodat die hermetisch afgesloten ruimte in het bijzijn van getuigen geopend kan worden. De chronologie der gebeurtenissen, van herinnering tot effectieve opening, dient zorgvuldig bijgehouden te worden. Indien de inhoud van de tijdscapsule intact is, met inbegrip van de vooraf geschreven verklaring over hoe die gevonden zal worden, dan denk ik dat een betrouwbare link is gelegd tussen individueel verleden en individuele toekomst, en is de streepjeslijn een feit.

Tot slot nog dit. Wie overtuigd is van reïncarnatie maar niet de ambitie heeft het reïncarnatievraagstuk proefondervindelijk op te lossen, is verloren voor de wetenschap. Is dat erg? Alvast erger dan je op het eerste gezicht zou denken. Wanneer iemand opwerpt 'Wat jij over reïncarnatie vertelt, is niet wetenschappelijk', dan bedoelt hij daarmee niet 'Wat jij over reïncarnatie vertelt, is onwaar', maar eerder 'Ik

heb geen betrouwbare manier om te achterhalen of datgene wat je vertelt waar is of niet.' Dat is met andere woorden geen kritiek op je stelling, het is kritiek op het onzichtbare van je stelling. Je stelling zichtbaar maken, daar komt het op aan. Herformuleer, herwerk je visie zodat ze zichtbaar, meetbaar en toetsbaar wordt. Maak het onzichtbare zichtbaar zodat we aan de slag kunnen. Geef een cijfer zodat we kunnen rekenen. Geef een plaats en een tijd zodat we kunnen gaan kijken. Geef een voorwerp zodat we kunnen voelen. Dat is geen starheid of hoogmoed van de wetenschap, integendeel. Het is de verzuchting om met niets minder tevreden te zijn dan de waarheid. Welk geloof kan daar tegen zijn?

---

*Avond van Stuivenberg 19/06/2013.

**Met dit essay werd deelgenomen aan de Van Helsdingenprijs 2012.
Het juryrapport is te lezen op www.psychiatrieenfilosofie.nl**